

Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter

Remissyttrande från ECPAT Sverige

ECPAT Sverige (nedan ECPAT) är en barnrättsorganisation som arbetar mot alla former av sexuell exploatering av barn. ECPAT har beretts tillfälle att yttra sig över delbetänkandet Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter (SOU 2023:10) och vill utifrån sitt uppdrag lämna följande yttrande.

Sammanfattning

Tandvården har en viktig roll att upptäcka barn som utsatts för våld och det är därför av vikt att tandvården ges resurser och förutsättningar för att kunna göra det.

ECPAT delar utredningens bedömning om vilka åtgärder som krävs för att förbättra förutsättningarna för tandvården att utgöra ett stöd till våldsutsatta patienter, med vissa tillägg och förtydligande. ECPAT har särskilt synpunkter på:

- utredningens våldsterminologi,
- utredningens bedömning om på vilken nivå kunskapshöjande insatser erfordras, samt
- avsaknaden av information om hur tandvården i olika regioner särskilt arbetar med att upptäcka barn som utsatts för sexuellt våld.

Om betänkandet i allmänhet

Delbetänkandet Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter fokuserar främst på fysiskt våld och en ekonomisk aspekt i form av tandvårdskostnader med utgångspunkt vuxna våldsutsatta. Det föranleder att flera delar av utredningen saknar relevans för målgruppen barn och särskilt barn som utsatts för sexuellt våld. I de delar som hade kunnat omfatta förslag som rör barn – kartläggning av omfattning av våldsutsatthet och utvärderingen av hur tandvården arbetar med våldsutsatta patienter – har utredningen inte fått i uppdrag att lämna förslag. Det saknas därför tydliga och konkreta förslag på hur tandvården kan arbeta med att upptäcka barn som utsatts för sexuellt våld, vilket ECPAT beklagar. Det som är av relevans för målgruppen barn som utsatts för sexuellt våld rör istället utredningens samlade bedömning om åtgärder som utredningen identifierat kan förbättra förutsättningarna för tandvården att utgöra ett stöd till våldsutsatta patienter. Åtgärderna är dock generellt formulerade och innefattar inga konkreta delar som särskilt fokuserar på barn som utsatts för sexuellt våld.

Ytterligare en aspekt som föranleder att det saknas ett tydligt fokus på barns utsatthet för sexuellt våld är våldsterminologin som tillämpas i utredningen. I utredningsdirektivet anges att uppdraget ska omfatta mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation. Begreppet ”mäns våld mot kvinnor” innefattar även flickor under 18 år lika så begreppet ”nära relation” uppges omfatta barn som är i en nära relation med sin förövare. Vad gäller begreppet ”våld” avses det omfatta alla undergrupper, det vill säga: fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och latent våld samt omsorgsvikt och försummelse. Utredningen har därutöver kompletterat med begreppet ”annat könsrelaterat våld” för att inkludera vålds- och sexualbrott där offrets kön är orsaken till våldet, men förhållandet inte är man/kvinna. ECPAT anser att en sådan komplettering är viktig för att utredningen ska vara mer heltäckande, men att dessa termer ändå inte har tillämpats på ett ändamålsenligt sätt för att nå alla potentiella målgrupper. Samtliga av dessa våldsformer har en utgångspunkt att den våldsutsatta och förövaren har någon form av relation till varandra eller att motivet bakom våldet är offrets kön.

ECPAT vill därför poängtera att den våldsterminologi som används i utredningen riskerar att exkludera barn som utsätts för sexuellt våld och som inte tydligt faller inom ramen för något av de begrepp som utredningen tillämpat. Motivet när ett barn utsätts för sexuellt våld är inte alltid barnets kön och situationen är inte alltid att barnet har en relation till förövaren. ECPAT anser att utredningen hade gynnats av en tydligare och mer heltäckande våldsterminologi där barn som utsätts för sexuellt våld tydligt omfattas. Problematiken med våldsterminologin som tillämpats illustreras särskilt i kartläggningen av omfattningen av våldsutsatthet, där barns våldsutsatthet inte tydliggörs i tillräckligt hög grad. I ECPAT:s årliga undersökning *Nude på nätet* från år 2022, framgår att 90 procent av de deltagande flickorna och 54 procent av de deltagande pojkarna har varit utsatta för någon form av sexuellt våld.

Tandvårdens roll att upptäcka barn som utsätts för sexuellt våld

I utredningen saknas närmare information från regionerna om hur kunskapen ser ut bland tandvårdspersonalen om barn som utsätts för sexuellt våld och hur tandvården kan arbeta för att upptäcka denna grupp. Det saknas även information om vilka rutiner som finns för att bemöta barn både när det finns en misstanke om våldsutsatthet och när misstanke om våldsutsatthet saknas. Utredningen hade gynnats av en närmare redogörelse av hur tandvården arbetar med denna grupp och var tandvården anser att ytterligare åtgärder behövs. ECPAT kommer därför nedan att lyfta de åtgärder som vi ser som särskilt prioriterade utifrån det som presenteras i betänkandet och hur de bör anpassas för att omfatta målgruppen barn som utsätts för sexuellt våld.

Kunskap kring barn som utsätts för sexuellt våld

ECPAT ställer sig positiva till bedömningen att initiativ bör tas för att kunskapshöjande insatser i form av utbildning, fortbildning och utveckling, och vill betona att sådana insatser även behöver omfatta kunskap om barn som utsätts för sexuellt våld. ECPAT delar utredningens bedömning att det är av vikt att kompetensutveckling hos redan verksam personal prioriteras, men anser till skillnad från utredningen att ytterligare initiativ även behövs på nationell nivå.

I utredningen framgår att det finns ett betydande stöd att tillgå vad gäller kunskapshöjande insatser med fokus på mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer på nationell nivå. Vad gäller barn som utsätts för sexuellt våld och hur tandvården kan upptäcka denna grupp är forskningen emellertid begränsad. ECPAT anser därför att det behövs insatser på en nationell nivå vad gäller forskning och framtagande av utbildningsmaterial med fokus på barn som utsätts för sexuellt våld för att initiativen på region-/vårdgivar-/klinikinivå ska få önskad effekt. Insatser på nationell nivå är även av vikt för att tandvården ska vara likvärdig i hela landet.

ECPAT vill särskilt lyfta att kunskapshöjande insatser med fokus på indikatorer på sexuell våldsutsatthet behöver breddas från att endast fokuserar på fysiska tecken. Det finns andra tecken som kan indikera på våldsutsatthet som tandvårdspersonal behöver få utbildning kring. Det kan exempelvis röra sig om barn som återkommande avviker från inbokade tandvårdsbesök. Forskning har visat på att en indikator på social problematik är en försummad tandhälsa och upprepade tillfällen av uteblivande från bokade tider hos tandvården.¹ Utöver breddad kunskap kring indikatorer som kan känneteckna våldsutsatthet behövs särskild utbildning kring hur tandvårdspersonal pratar med barn om våldsutsatthet på ett barnanpassat sätt.

Rutiner för att upptäcka barn som utsätts för sexuellt våld

Vad gäller rutiner för att upptäcka barn som utsätts för sexuellt våld är ECPAT av uppfattningen att det behöver finnas heltäckande rutiner som inte endast tar sikte på när en konkret misstanke om våldsutsatthet finns, utan även när en misstanke om våldsutsatthet saknas. Detta är av särskild vikt avseende hur tandvården ska ställa frågor till barn som en del av anamnestagningen. Det behövs därutöver tydliga rutiner för under vilka förutsättningar tandvårdspersonal ställer frågor om våldsutsatthet, eftersom föräldrar eller andra anhöriga ofta finns närvarande vid barns tandvårdsbesök.

För att skapa en trygg miljö där barnet kan berätta om att de är utsatta för sexuellt våld behövs därför rutiner kring föräldrar och andras närvaro i undersökningsrummet ses över. Därutöver vill ECPAT särskilt poängtera vikten av möjligheten för tandvårdspersonal att använda sig av skyddade sökord eller ”maskning” i journalsystemet när barn är patienter och det är en nära anhörig som misstänks utsätta barnet för sexuellt våld.

Tandvården är en viktig aktör i arbetet med att identifiera och hjälpa barn som blir utsatta för sexuellt våld. Vi vill därför betona att vi ser utredningens bedömning att tandvårdspersonal ska ges förutsättningar att dokumentera tecken på våldsutsatthet oavsett var på kroppen tecknen uppträder, som en viktig del i det arbetet. Det är av vikt eftersom tecken på sexuellt våld hos barn kan förekomma på andra delar av kroppen utöver munnen. Det faktum att tandvården ges möjlighet att dokumentera även dessa skador möjliggör för att fler utsatta barn kan upptäckas och få stöd. Det kan även ha betydelse för en eventuell efterföljande rättslig process och förundersökning att skadorna dokumenteras.

¹ Kvist T, Coccozza M, Annerbäck E, Dahllöf G.

Child maltreatment - prevalence and characteristics of mandatory reports from dental professionals to the social services.
Int J Paediatr Dent 2017 Jan;27(1):3-10

Behovet av samverkan mellan aktörer

I utredningen uppmärksammar tandvården i olika regioner att det förekommer svårigheter att enkelt komma i kontakt med andra offentliga verksamheter och aktörer för att hjälpa en våldsutsatt patient. ECPAT delar utredningens bedömning om att en fungerande samverkan mellan olika aktörer hade underlättat för att våldsutsatta ska kunna erbjudas ett adekvat stöd. Utifrån regionernas svar tycks rutiner finnas för upprättande av orosanmälan när barn misstänks fara illa. Vi vill dock särskilt påtala att det är av vikt att det finns enhetliga rutiner som även omfattar situationer när andra tecken än fysiska kan indikera på våldsutsatthet, exempelvis som när ett barn inte kommer på inbokade tandläkarbesök.

Föredragande i ärendet har varit utredaren Fabiola Lind Vasquez och barnrättsjuristen Nelly Corneteg.

För ECPAT Sverige

Anna Karin Hildingson Boqvist
Generalsekreterare